

PÄÄKIRJOITUS

KANSALAISTEN OSALLISUUS

Pertti Lappalainen

Seppo Niemelä painottaa kirjoituksessaan tässä lehdessä, että kansalaiskasvatus on erityisen tärkeää maahanmuuttajille. Tämän ajatuksen kautta päästään selkeyttämään kansalais-sanastossa nykyään ahkerasti viljeltyä osallisuus-termiä. Se tosiaankin kaipaa täsmentämistä, sillä niin monenlaisiin kansalaisaktiviteetteihin termillä viitataan nykyään. Esitän tässä kirjoituksessa määrittelyn, joka voisi selkeyttää osallisuudesta käytävää keskustelua. Tarkoitan osallisuudella vain tietynlaista kansalaisten ja valtion/yhteiskunnan välistä suhdetta. Hyvä konkreettinen esimerkki tarkoittamastani osallisuudesta löytyy Osallisena Suomessa -kehittämissuunnitelmasta (<https://www.jyu.fi/hum/laitokset/solki/ajankohtaista/osallisenasuomessa/osallisenasuomessa.pdf>). Sen esipuheessa todetaan, että ”maahanmuuttajien entistä tehokkaampi osallisuus suomalaiseen yhteiskuntaan on sisäasiainministeriön keskeinen tavoite”. En kuitenkaan ymmärrä osallisuudella pelkästään maahanmuuttajien integroimista vaan sillä voidaan viitata erityisesti syrjäytyneiden ja syrjäytettyjen kiinnittämistä yhteiskuntaan. Kyseisessä suunnitelmassa painotetaan ennen kaikkea koulutusta maahanmuuttajien osallisuuden vahvistajana. Pedagogiset ratkaisut näyttävät suunnitelman mukaan kulkevan käsi kädessä osallisuuden voimistumisen kanssa.

Maahanmuuttajille tarkoitettu Infopankissa (<http://www.info-pankki.fi/fi-FI/>) suomalaisten homogeenisuuden ja kansallisen osallisuuden väitetään olevan huippuluokkaa. Siinä on tehty yleistyksiä hämmästyttävän suoraviivaisesti. Sivulla esitellään ensin suomalaista

tapakulttuuria, joka on ”vielä aika yhdenmukaista”. Suomalaiset ovat konservatiiveja, toisin sanoen, he ”vierastavat uusia asioita ja erilaisia tapoja toimia”. Ehkä kaikkein yliampuvin argumentti on, että ”riskitiriidat suomalainen ratkaisee mieluiten keskustelemalla”. Ei olekaan yllättävää, että suomalaisten tapojen esittely jatkuu siteeraamalla suomalaista sananlaskua ”maassa maan tavalla”, jonka ongelmallisuuteen viittasin tämän lehden edellisessä pääkirjoituksessa (2/2011). Sivusto jatkuu listaamalla oletettuja suomalaisia käyttäytymissäntöjä, joita noudattamalla maahanmuuttajasta tulee suomalaisen yhteiskunnan hyvä osallinen. Maahanmuuttaja on siis yksiviivaisesti opetuksen ja sopeuttamisen kohde.

Nykyisin maahanmuuttajilla näyttää olevan samantyyppinen kohtalo kuin kansalla 1800-luvulla. Henrik Stenius esittää *Nordic Associations in a European Perspective* teoksessa julkaistussa perusteellisessä artikkelissaan, että homogeneisuutta ja konformismia on vaalittu erityisesti Pohjoismaissa, että konformismi on ollut pohjoismaisen modernisaation erityispiirre. Konformismia on luotu nimenomaan saksalaisittain ymmärretyn laajan kasvatuksen (*Bildung*) avulla. Tällainen kasvatusta on korostanut poliittista ja kulttuurista kuulumista johonkin (*belonging*), siis osallisuutta. Kuuluminen tai osallisuus on tarkoittanut yhteisen kansallisen näkemyksen sekä yhteisen ajattelun ja identiteetin omaksumista. Edellä mainittu Infopankki näyttää siten jatkavan tyylipuhtaasti pohjoismaisia perinteitä.

Edellisen Kansalaisyhteiskunta-lehden (2/2011) pääkirjoituksessa erittelemäni deliberatiivinen kansalaistoiminta ei ole kuulunut pohjoismaisten aktiviteettien pääasialliseen repertuaariin. Kuten Stenius esittää, tekemisen ajatus, toisin sanoen konkreettiset päämäärät ja toiminta eivät ole olleet suosittuja Pohjoismaissa. Sen sijaan yhdistykset ovat keskittyneet kansan valistamiseen tai kasvattamiseen. Yksittäiset kansalaiset ovat liittyneet yhdistyksiin vain kuuluakseen johonkin eikä niinkään sen vuoksi, että ovat halunneet toimia aktiivisesti. Tällainen passiivisuus on ollut erityinen pohjoismainen piirre verrattuna muihin Euroopan maihin. Useinkaan kansalainen ei ole ollut proaktiivinen republikanisti, joka olisi toiminut poliittisesti ja pyrkinyt ratkaisemaan ongelmia horisontaalisen deliberaation avulla. Näin ollen aktiivisen toiminnan sijasta on painotettu identiteettiä kansalaisyhteiskunnan ominaisuutena.

Suomessa kansalaisten osallisuus kansallisessa kokonaisuudessa on ilmennyt siten, että – Steniuksen havainnoin – kansalaisyhteiskunnan ja virkamieskunnan välillä ei ole ollut vahvaa ristiriitaa, vaan virkahenkilöitä on pidetty ”yhtenä meistä”. Kuten Adam Seligman päättelee teoksessaan *The Idea of Civil Society*, 1800-luvulla eräät politiikan teoreetikot asettivat kansalaisuuden kriteeriksi kansalaisten keskinäisen vastavuoroisuuden kansallisvaltiossa. Kansalaisille annettiin osuus yhteiskunnallisessa kokonaisuudessa, toisin sanoen kansalaisista pyrittiin tekemään jonkin laajemman totaliteetin orgaanisia osia. Heidän yhteinen tehtävänsä oli helliä parhaita kansallisia konventioita.

Kuinka selittää kansalaisosallisuutta teoreettisesti? Nähdäkseni hallinnallisuuden (*governmentality*) teoria antaa hyödyllisiä välineitä ymmärtää sitä. Tunnetusti hallinnallisuus tarkoittaa toiminnan muotoja ja valtasuhteita, jotka pyrkivät opastamaan ja muokkaamaan vaan ei kontrolloimaan tai hallitsemaan muiden toimintaa. Tässä laajassa mielessä hallinnallisuudella pyritään toisten tai itsen toiminnan muokkaamiseen. Korostan kuitenkin, että hallinnallisuutta ei pidä ymmärtää kaikenkattavana teoriana kansalaisuuden ja kansalaisyhteiskunnan analysoimisessa, vaan se soveltuu hyvin juuri kansalaisosallisuuden tarkasteluun. Kansalais-ilmiöiden tutkimiseen tarvitaan siis monenlaisia teoreettisia lähestymistapoja.

Yksi mielenkiintoinen tutkimus hallinnallisuuden soveltamisesta on Barbara Cruikshankin teos *The Will to Empower*. Hänen eräänlainen mottonsa on, että ”kansalaiseksi ei synnytä; kansalaiset on tehty”. Sen yksi keskeinen käsite on kansalaisuuden teknologia, jolla hän tarkoittaa sitä, kuinka erilaiset diskurssit, ohjelmat ja taktiikat tähtäävät yksilöiden tekemiseen aktiivisiksi ja kykeneviksi itsensä hallitsemiseen. Kansalaisuuden teknologioilla pyritään tuottamaan kansalaisia, jotka kykenevät hallitsemaan itseään, toimimaan omien intressiensä puolesta ja pystyvät olemaan solidaarisia toisiaan kohtaan.

Tärkein kansalaisuuden teknologia on ”halu valtaistaa”. Sillä voi olla hyvä tarkoitus, mutta se on strategia valtaistettujen poliittisten subjektiviteettien luomiseksi ja sääntelemiseksi. Tutkittuaan köyhien asemaa Cruikshank kiinnitti huomiota vallan tuottavaan vaikutukseen. Tällöin valta edistää ja muuttaa köyhien voimavaroja. Kansalaisuuden teknologiat ovat välineitä, joiden avulla hallitus toimii siten, ettei se toimi kansalaisten subjektiviteetteja vastaan. Valtaistamisen logiikka pyrkii

maksimoimaan kohteena olevien kansalaisten toimintaa, motivaatioita, intressejä ja poliittista osallisuutta. Tällöin valta toimii pyytämällä köyhiä osallistumaan aktiivisesti erilaisiin ohjelmiin paikallistasolla. Nämä ohjelmat pyrkivät tekemään köyhistä omavaltaisia, aktiivisia, tuottavia ja osallistuvia kansalaisia. Valta osallistaa (josta ks. tämän lehden pääkirjoitus 1/2010) värväämällä ihmisiä osallistumaan sopuisasti; pidän siis osallistamista osallisuuden luomisen menetelmänä.

Tällaiset hallinnallisuuden tekniikat eivät kuitenkaan ole, kuten Miikka Pyykkönen huomauttaa väitöskirjassaan *Järjestäytyneet diasporat*, tuomittavia sinänsä. Ne voivat esimerkiksi edistää syrjäytyneiden äänen huomioimista tai erilaisten kulttuurien rinnakkaineloa ja siten monikulttuuristen yhteiskuntien sivilisoitumista. Kyse ei välttämättä ole salakavalasta juonesta erilaisten aktiviteettien kesyttämiseksi.